

Landskap: *Skåne*Upptecknat av: *Leante Gläble*Härad: *N. Asbo*Adress: *Höö*Socken: *Persbo, Färinglofta*Berättat av: *f. 1891 i Färinglofta
olika personer, se på
baksidan av uppteckn.*Uppteckningsår: *1940-47; intämn. 1947*

Född år

Bäckahäst, bäckamman m.m. s. 1.*"Myren gaskrig"* s. 2.*Gornisar, lottar, pysslingar.* s. 3.*Vättar.* s. 4.*Älsken.* s. 5.*Skogsmuran.* s. 6.*Brunngubben.* s. 7.*Bloss.* s. 8.*Mossstjärningen.* s. 9.*"Älsbläst".* s. 10.*Begravning.* s. 11.*Ljåls spillingar.* s. 12.*Pinnar o. ris kastades där en man fanns
ihjäl.* s. 13.

Skriv endast på denna sida!

Mjölkhvar.

s. 14

Inokar.

s. 15.

St ashuggning.

s. 16-17.

Fören - Karns vaggvisa.

s. 18.

Ordstär.

s. 19-20.

"Bäckatrassk" (Bäckahöst, bäckaman m.fl.)

Vid de flesta rinnande vatten, bäcker såväl som åar, fanns förr det s. k. "bäckatrassked" som oftast manifesterade sig i en hästs eller gubbes skepnad, någon gång var det endast traskande steg i vattnet som förnams. Särskilt ofta i närheten av broar. Hölls i stor respekt, ansågs inte vara "nåd o legamä" bäst fly undan. Har själv i barndomen blivit utskrämd för en lång stund av vad jag trodde vara det fruktade "bäckatrassked", en genom mänsken genom disslöja uppförstorad hästskepnad. Stod alldeles lamslagen, som väl var, ty därigenom kom jag underfund med spökhästen som var en mycket verklig varlig grå häst, därtill en personlig bekant till mig. Hans gnäggning lösade mig ur den skräcken. Detta var vid Båhusbäcken i Förlingtafta sk. Liknande iakttagelse i Häggabäcken (Rjellstorps-) och vid Bäljane å i Förlingtafta sk. i Förlingtafta sk.

"Myrengaskrig"

Från mossar, stora beväxta dykärr, gölar o.d. kunde man sena aftnar få höra jämmerliga, klagande läten, — antagl. ngn. vatten- eller kärnligel. — som av allmogon kallades "myrengaskrig" och tillskrevs de mänskliga varelser, barn eller vuxna som där omkommit genom mord och lönläggning. Deras osaliga själar ansigos beklaga sig över att deras kroppar hamnat i evig jord. Sådana ljud har jag personligen iakttagit vid myrmossen i Ebbarp, från mossmark s. om Tröedsberga, båda i Perstorps skv. samt i barnåren från en göl i n. delen av Färingtofta skv. v. om Fjärhus. Gölen, som 1946 befanns totalt igenvuxen, bar allmogemamnet "Rödenkal," och där lär hemsta saker ha timat, ingen minns numera vad. "Myrenga" härleder sig troligen från: mörda, "myra" vilket ord jag minns höra strax före 1900, någon gång förekomma bl.a. från en "glöttaradänga."

"Gøenissa, tommta o pøyslengå." (smøfolksstøtte)

I våra bygder höllo enligt folktröm detta smøfolk till vid gårdarna här och var, ansågs beståttade och med samma lögning och sinnelag: "pøyslengåna" som öven höllo till i skog och mark, vid stora träd, stenar, rotvättor o.d. liksom ^{var} en mera förvildad art som mer närmade sig frollen. Såväl tommtar som missar var ypperst småvuxna med mänskliga, fast i regel äldre drag. De var ganska hyggliga och t.o.m. trofasta och hjälpsamma mot människor om de aktades och - mutades lite. Särskilt till julaffonens natt. Många husmödrar satte mat till dem, och min mormor, Elsa Torsson, liad. Dahlström försummade aldrig sätta sovelfat och grøtfat öppet och lättillgängligt på särskilt bord i "lillastua". Men tommtar och missar kunde vid hön och ringaktning visa ihärdigt händerlystet smøsiare, t.o.m. bönnas grøtligt med att mana in råttor i ladan, anställa vödetd m.m. "Gøenissa" var nog av trø otika slag, somliga människor kunde genom slit och goda personliga egenskaper, plus aktning för smøfolket, förvärda sig egen "Gøenisses" hjälp, men även giriga, bønnyuslösa personer kunde genom något bakus pokus skaffa sig en egen speciell "gøenisse" som lyttig tjänare.

"Vättor."

Allmogem trodde länge på dessa småväsens existens. Något begrepp om deras utseende har jag aldrig hört för-
töjas, de var nog så små att man inte kunde se dem, de
troddes kunna tränga sig upp genom golvspringor, krosthi?
o.d. De höll till under golven, längst inne i vrår, i sten-
grunden till husen, o.s.s. Tilland på näterna förde de hörbart sväsen.
De voro bräckliga och känsliga, varför man fick iakttaga
viss försiktighet för att ej skada dem. Ty då kunde de
också bli retade och hämnas — i smält, gömma undan små-
saker, lägga småting för fötterna på botten, lätta kull, strö-
sand i deg, smuts i mjölk o.d. Skötte sig iöfrigt själva,
och behöfde ej matas, tyckte dock inte om att man kasta-
de sammansopat spillmjöl eller matsmutor i elden. Min
mor-fars mor, "Hana i Baues" (Böhus. Färingtofta sk.)
slog aldrig ut varmt vatten i slaskrör eller intill husgrun-
den, utan att först ha mumlat: "ojta de, vätta lilla, sau
ja inte skallar de."

"Älvså legen." (Strömkarlens eller nätkens polska)
En och annan gammal bygdespelman på fiol ansågs
kunna spela den förföriska och fördäröbringande
"älvså legen." som ingen kunde motstå utan fick dansa
med i. Till någon skär av strängarna lör den spelande
Trogen enda av de gamla jag utfrågat närmare har
dock hört denna dansmelodi eller dansat med efter-
den. Själv hörde jag en sådan spelman - bror till min
morfar, kallad "Bånesa-Annors" - hota den aldrig nöj-
da ungdomen med att spela "älvså legen". Detta var
blott en trött och rusig spelmans tomma skryt, antag-
ligen överfört från en kollega och spelkamrat: den
s.k. "Hösdala-Johannes", som allmänt ansågs stå i för-
band med dolda makter, i likhet med sin bror,
den betydade under doktorn "Sauragra-Johans".
Denne "Hösdala-Johannes" påstods kunna spela "älvså
legen", när han ville. Han ville nog aldrig. Det hela
liknar en uppmantiserad myt.

"Skövsnuan" (skogsfrun, skogsroet m. fl.)
Tron på ett kvinntligt skogsväsen, som roade sig
med att locka, viltla och lura ensamma skogs-
vandrare, var allm. utbredd bl. allmogen. Har
dock aldrig rökat någon person som själv sett.
Detta väsen, men många som hörselvägen trott
sig utsatta för hennes nedrighet. Självt blev
jag i barnåren (antagl. 1897-8) utsatt för en
hörselvilla, som av min vid skepliga mormor genast
förlägs "skövsnuan", varför hon "slä kårer" (kors-
tecken, s. k. Andreaskors) för mig med psalmboken. i vil-
ken var insucken någon varm stöfudd / krid, utsat. stopp-
nål o. d. / -alltså blandad bedömdom och kristlig katolicism -
samt "rökte" mig med brinnande "älvsnävar" doppad i svav-
el. Oset genade mig dastigt, varför jag smet undan. -hade
botad. Rängtan efter strövtog i vildmark siter också
kvar. Vid mogen ålder har jag undersökt terrängbildning
och de akustiska förhållandena på fenomenplatsen och tron
mig gissa sammanhanget.

"Tjillegäbben" (käll- och brunnäbben.)

Som barn skrämdes man och varnades för "Tjillegäbben". Man skulle akta sig mycket nog för att komma nära källor och öppna brunnar. "Lör" då känne Tjillegäbben så var en i vanned; ~~och~~ detta allt i avsikt att förebygga druckningsolyckor. Det fanns nog inga vuxna mäniska i min barndom ^{som} ~~trodde~~ trodde på detta, möjligen längre tillbaka i tiden. Last jag har svårt tro något dylikt. så som allt annat skrock hängde i folktron för övrigt.

Självt antog jag snart att dessa "Tjillegäbba" var identiska med de ej sällsynta vattenödlorna, varför jag, — som aldrig kunde hållas från vatten samt ing av vilken sort som förefanns, — i tidiga barnaår en gång förskräckt samiljen med att komma hemsläppande med flera s.k. "Tjillegäbba" i en gammal hatt. I Perstorps skn. lever Tjillegäbben än, troligen lika litet fruktad som för 50 år tillbaka.

"Blås". (lyktgubbe, irr-bloss.)

På många ställen, särskilt i sankmark, såg man s. k. "blås", ett egendomligt irrande blekt bloss, som kring en svaglysende stallykta, fast grävitare ljus, ibland diffust, ibland mer förtätrat. Någon veterligt har ingen sett det i djupt mörker. Själva har jag personligen studerat detta två gånger, ena gången 1904 över en mosse intill vägen mellan Terstorp och Oderljunga s. o. om och ganska nära Bränne Staden. Andra gången 1905, kanske 300 mtr. längre åt öster, alldeles intill vägen som går genom en stubbunden, vatten-sjuk sänka. Sista gången var det ofta blott någon meter från mig själv, och för ljus var att någon manipulation av mänsklig hand var tänkbar. Givetvis helt naturligt fenomen, men egendomligt i sitt uppträdande. De vetenskapliga förklaringarna till detta vaga, och knappast tillfredsställande politiska för den som sett dessa nyckiga, egenartade bloss.

ACC. N:R M. 10403:9.

"Måsatjärengen bröggor"

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vid den varma årstiden kan man ibland få se dyn i svartmossar jäsa och bubbla. har sett det otaliga gånger, men bara två gånger hört uttalande om detta av allmogemän. de sade båda i.å: "de e måsatjärengen som bröggor," men kunde ej ge förklaring på vad som menades med detta, eller den folktro som möjligen ligger bakom uttrycket. Båda äro döda.

"Ällvabläst."

Den som vistas mycket ute i markerna kan ibland råka ut för en åkomma, som yttar sig i rodnad, hetta och svullnad i ansikte, och även på händerna ibland. Detta kallades förr att ha blivit "ällvabläst". Ett samtida radikalmedel mot detta och liknande "fjollbyg": rökning med brinnande "ällvanävor" fen lav-art. / dappad i svavel, tillgreps oftast. Ibland förstärktes kuren med att "slaa kårss." / göra korstecken med bibel, psalm-bok eller annan "gussorsbög" / före och även efter själva rökningen. Själva rökningen utfördes direkt under patientens näsa, man utförde cirklande rörelser med det brinnande medlet.

Begreppet: "Ällvabläst" förekom allmänt och var liktydigt i både Perstorps o. Färingtofta socknar, som vanligt mest i Skogsbygd.

Taktagelse vid Begravningar

Utan tvivel hyste man större respekt för den döde så länge han ännu lanns kvar oan jord tills han vigts (signats) till ro och vila, och fruktan för att han skulle uppträda som störande gengångare var betyd. l. g. Denna fruktan gav sig uttryck i vissa fredande åtgärder som synes oss rätt följiga. Så för ex. lanns länge bruket att om möjligt ta den döde ut en bakväg, varefter den utgången omedelbart provisoriskt tillspikades tills begravningsklockorna ringt slut. Detta gav jag akt på redan vid 7 års ålder, alltså 1898. d. gossen Viktor från Hjälmsnäs. Färingtofta skis. Begravs, vidare 1899, d. änkan Stina Vendel, Böhus. Färingtofta skis. samt d. sonen Alfred Jönsson, samma gård. Begravdes ytterligare 1901-2, när fru Botilda Dock i Åmot. Pers- torps skis. Begravs. För egen del tror jag också att "majningen", bruket att graveris/fettercaris/kilda vägen där liktåg skulle komma också var mindre än äre bebyggelse än resten av äldre signeri för att freda sig för den dödes ande. Ett sätt att "skä koris."

Yakttagelse ang. "Sälspillunga". (Själomördare.)

Prägningen mellan Ångstugan och Troedsberga, som samtidigt utgör sockengräns mellan Terstorps och Odeljunga socknar, finns ett kummel över en själomördares gravplats. Den döde lär ha varit bysmed i Ebbars by. Han fick ej ens begravas utanför kyrkogårdens norra hörn, som sedermera blev sed, utan begravs av häradsrättarna från Öby ute i ödemarken. Vet inte om bruket var gängse, men denne smed begravs i varje fall i sockengränsen, så att hans ande - finurligt tänkt - skulle vid eventuell gengångslust bl. vilse om sin hemorts rätt. Känner inte till fler "sälspillunga-grava" i Terstorps sk.

Det rishöjda Stenkumlet.

Alldeles intill vägen som går från Perstorps över Gustavsborg, Styttmossa till Öretorp, några mtr. ifrån Bradholmens gränströång, ligger ett litet Stenkumlet, som alltid var övertäckt med tjockt lager ris och pinnar, hur det än mutnade under kom jämt nytt lager. De flesta som gingo förbi kasta-
de dit några pinnar. — En person, som i medio av 1800-talet deltagit i en snöskottning, blifft överförbriskad
gött vilse i ny snöyra på natten, lagt sig till ro där, ut-
trötad, hade trusit ihjäl på den platsen.

Aldrig sig man en blomma eller ett grönt blad dit-
kastat, endast torra pinnar, bildande ett oändligt
antal kors, troligen i avsikten att binda den dö-
des ande. Enligt min slörda ösikt ett signeri som
hängde kvar i folksjälens, låt vara mer och mer
smådetet om varför man gjorde det. Har inte
upptäckt ngt. liknande i Perstorps stn.

ACC. N.R. M. 10403:14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Mällkahare" (mjölkhare)

Man förfasar sig för häxprocesserna långt tillbaka i tiden, men långt in i vår s. k. upplysta tid ha personer beskyllts för häxeri av pur elakhet, och beskyllningarna ha trots, och oskyldigt folk fött lida smädelse. Flera år in på 1900-talet blev en husmor i Ebbarp, Perstorps skn. beskyldd för att medelst s. k. "mällkahare" dra mjölken från grannarnas djur till sina egna. Hon var t. o. m. kallad till enskilt förhör av kyrkoherde Thomæus, varvid hon dock fick kyrkans frikännande - men ej allmogens. (Hertaget.) Familjen var från begynnelsen ytterst fattig, men genom oerhört arbete, rationellt jordbruk och husdjurskötsel, och den mest själv-
uppförande sparsamhet blivde skuldfria och smitt barga. De voro fromma kristna, pietister, och goda människor men fick ändå lida mycket för detta löjliga, vidskepliga förtal. Haren ifråga skulle vara lik en vanlig hare och vilken som är född på landsbygd, har ej gett allt på att harar gärna vistas bland djur som beta ute. De kunna sig förstå det.

"Mällkasnög." (mjölkensnög.)

Jute så så bland de äldre husmödrarna på gårdarna både i Perstorps o. Färingtofta socknar matade gärna en s.k. gödsnög med mjölk, bara han ville hålla sig kring huset. "Du va ska va bra o va go ve snögen," fick man till svar, när man var nyfiken på denna snökkult.

Ä mitt morföräldra hem i Mönsterp. Färingtofta ska minns jag hur en jättestor och lat snög gjorde sig goda dagar på mormors vidskeplighet. Skulle det dröja av med hans mjölksmöl, eller det utblev ringlade han sig in vid sidan om ett slaskrör i i köket. Ingen fick ofreda honom så länge mormor regerade. Lustigt nog hade vi en hund som var nitisk reptildödare, men han gick ur vägen när snöken väste åt honom.

Så sent som 1941. såg jag en gammal i Perstorps som satte mjölk till en snökfaling.

ACC. NR M. 10403:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Stavhuggning¹ (ett nästan bortglömt yrke)
I slutet av 1800-talet och i början på
1900-talet kunde man vid strävtåg i sko-
garna stöta på ett och annat stavhugg-
arlag, som även vid den kallare årsti-
den, t. o. m. när snön låg djup, satt vid si-
na huggklubbar och klyvde stav till kut-
tingar, fat och laggkär! i övrigt. Bland
hade de ett åt ena sidan öppet skjul av
slanor, ris och tomsäckar att arbeta
under, oftast endast ett enkelt vind-
skydd vid den oblidade årstiden. Någon-
gång såg man en liten öppen eld hos
dem, där de tinade upp sin mat, och där
^{de} värmdes sig och torkade sina kläder vid
behov. Yrket, som fordrade lång vana och
viss skicklighet, gick ofta i arv, på så
sätt att fadern tog de halv vuxna söner-na

se M. 10734:121

— stavhuggning v.

med sig i arbetet och dessa eltemhand
de vuxit in i yrket togo sina söner med.
Man högg såväl bok som ekstav, d. v. s. halv-
fabrikat, som sedan förädlades av "böckarna":
tunnbindare och laggkär/smakare. - Bokstaven hade
oftast standardlängderna 24", 30", samt 17" och skulle
färdighuggna vara $\frac{3}{4}$ " tjock. Ekstavens längd och
tjocklek varierade betydligt. Sedan stockarna avsågats
i lämpliga länder, klyvdes de mitt itu, varefter
halvorna spjälades upp med speciella mejslar,
kilar, klubbor och yxor. Bitades sedan upp med speci-
ella handbitor. Meddelaren tror sig icke få tag i någon
"ysseme" i våra dagar som kan göra lämplig yxa.
Annars finns efterfrågan från Danmark, så sent som
i fjol på handhuggen stav. Bok spjälades från sida
och ek från ändan. Bokens kärna fränskiljdes i
regel såsom otämplig och ekens ytre lager = svullet.
Se skiss omstående s. 18.

Jörens-Karnas vaggvisa

(Sångmonolog som hon själv diktade och tonsatte. Själva monologen varierade jämt betr. texten och något betr. melodien.

Refängon var däremot i varje adscende likljudande.)

" Jörens eude o fjöre, ha la la lala, jämmel, fort/oxar/

" " " " "

O farne vell du la va obössta i vaggan, förr då laur du ^{vis i rösten.}

ha la la lala, jämmel, fort. ii: ii:

O Svann-Pärs. ällse va herr i gaur-grebban ska jällpa me o ^{kar-da}

ha la la lala, jämmel, fort. ii: ii: ii:

Ångras om tosan ällna snart-kimmar mä den launta grydan

ha la la lala, jämmel, fort. ii: ii:

O ja tror att kattadräenen - ha vaed o pissad par löfted.

ha la la lala, jämmel, fort. ii:

O Elöff vell du lava o gau i skabed; förr då kimmar rötter- ^{na o tar de}

O Jörens eude o fjöre, ha la la lala, jämmel, fort. ii: ii:

Vidinga-Bäjtan va herr i jauns, hon va smeden i ^{vinnan.}

ha la la lala, jämmel, fort. ii: ii: ii: "

(Detta är bara brokstycke. Visan var så gott som ändlös.)

Skall sölas för den notsat v. d. till följande.

Ordstäv. / Orttöj. / original

- ✓ "De kan blaj gammalt må äggakaga ausse," sa Bausesa Annas
- ✓ "Ju större försor, dess bättre lökka," sa Petter. Annors-Bänta.
- ✓ "Rasst i kallsongorna," sa Ströböck i Perstorp.
- ✓ "Inte san noga o inte san bräddt om, men fort o väl hållst," sa Tue i Håjnaden
- ✓ "Bönnor e bönnor, om di san stegas i bara smör," sa
- ✓ "Develsi, ätte lag o förrättning, san känne ^{Kajls Harris.} faen ta dom," sa Kajls Harris / sen han blitt fjärdingsman.
- ✓ "Sjid i ed, o slau spig i, san haullor de," sa Tjällin.
- "Den som inte lyor far o mer. faur lya trömmor o ^{kalsjäng = kalottrinn = bryk} ^(Petter Sven Persson. följt af ordstäv)
- "De e bra o jutta se, mer de e bättre o la blaj." ^{jutta} ^{ordstäv}
(Petter stationskarl Holm. Perstorp)
- "Om du tjöbor allt va du sar, san faur du sälja allt va ^{ordstäv}
du har," sa "Kusken" i Åbbarp.
- ✓ "Naur du talar må me, san haullor du truten," sa
en spysserö-bone te drängen

Utrassliga berättar vid vävning.

Ordstäv (Ortöj.) med undermening.

- o "Skräppor o läppor far jarua i värred." ordstäv.
- o "Fänna vajna skramla varrst." ordstäv.
- ✓ "Vi mödas ve tänged," sa ^{göingsluffen} jöngatökken ^{håsen} te högen.
- ✓ "Den som un barra laue," sa han som sad på sänga kamten. (Det finns verkligen
- ✓ "Harr e meed ^{underligt} ängalitt te," sa spöged om flager-museu. (Sant som är den
- ✓ "Ja vauar mitt liv," sa skräddaren, sloss må spökaleu. (Därligt spöket om flädermuseu)
- o "Naur gäbba sprenga, san sjenar di." ordstäv.
- o "Orten pregar fylled." ordstäv.
- o "Ska ajn spela kaurt i lau må tännsman o präst:
ska ajn allt ha faen te kaurt." ordstäv.
- o "Lada skräddare ta långa nautstraua." ordstäv.
- o "Hor ska steven va om inte i grydan." ordstäv.
- o "Naur viban ska sjida te briss må såa-gansen.
san sprekhor röven på na." ordstäv.
- o "Laged ^{Djävlet} behövor inte vauuas, de vöjser ^{likväl} stäl." ordstäv. (i lall)
- o "Pau stajnen som röllar vöjser enged mäs." ordstäv.
- o "E darr tva skabbede faur i sköven, san nökt
rämmas di." ordstäv.